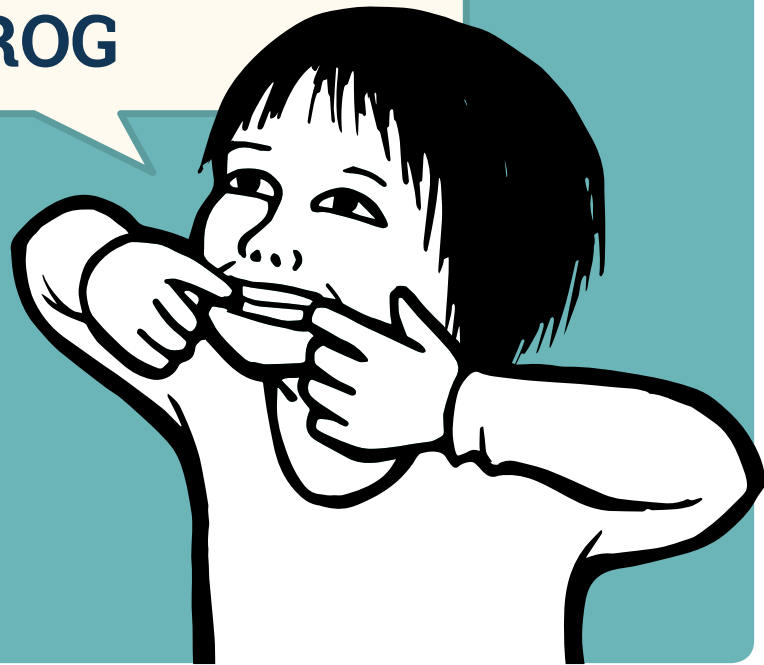

Motorik og Sprog

Inspiration og viden til arbejdet med de 0-2-åriges motoriske og sproglige udvikling i vuggestuen og dagplejen

**MOTORIK OG
SPROG**

Redaktion

Christina Elling Skarving

BUPL

ces@bupl.dk

Tlf. 35 46 51 54

Birgit Stechmann

FOA

bist001@foa.dk

Tlf. 46 97 25 06

Sofie Plenge

KL

sopl@kl.dk

Tlf. 33 70 34 57

Layout og illustration: Bente Stensen Christensen

Produktion: FOAs trykkeri 2016

Det har betydning for børns sproglige udvikling, at de bevæger sig. Hjemmesiden www.motorikogsprog.dk er lavet til dig, der vil arbejde med sammenhængen mellem krop, bevægelse og sprog i dagplejen og vuggestuen.

Forskning viser, at de mindste børns motoriske udvikling har stor indflydelse på den sproglige udvikling. Kroppen og motorikken er så at sige børnenes vej ind i sproget, fordi det første 'sprog' de lærer, er kroppens sprog. Vil vi styrke de mindste børns sproglige udvikling, bør vi derfor starte med kroppen og motorikken.

BUPL, FOA og KL ønsker derfor, i regi af Fremfærd Børn, at sætte fokus på koblingen mellem 0-2-årige børns motorik og sprog. Sammen har vi udarbejdet hjemmesiden www.motorikogsprog.dk, som indeholder film, artikler om sprog og motorik, spørgsmål til overvejelse i personalegruppen og forslag til aktiviteter med børnene. Alt sammen lige til at printe.

Formålet med hjemmesiden er at inspirere til, hvordan det pædagogiske personale kan arbejde med koblingen mellem motorik og sprog i dagplejen og vuggestuen. Artiklerne på hjemmesiden er skrevet til det pædagogiske personale, som ønsker at kende forskningen bag arbejdet med de mindste børns sproglige og motoriske udvikling. I flere af artiklerne er der gode råd til, hvordan man kan arbejde med koblingen mellem motorik og sprog i den pædagogiske praksis. De foreslåede aktiviteter på hjemmesiden er ikke afhængige af, at man har læst artiklerne først.

Dette hæfte indeholder korte uddrag af indholdet på hjemmesiden, og vi håber, at det vil inspirere til at besøge www.motorikogsprog.dk

God læselyst!

BUPL, FOA og KL/Fremfærd Børn

Sprog og bevægelse hænger sammen

Sprog, krop og motorik hænger uløseligt sammen. Det gælder ikke mindst for de 0-2-årige børn, for hvem hverken sprog, relationer eller fænomener findes uden en kropslig forankring. Samtidig er de sproglige og motoriske kompetencer af væsentlig betydning for barnets udvikling senere i livet. Stimulering af de mindste børns sproglige, motoriske og kropslige udvikling er derfor en kerneopgave for det pædagogiske personale i vuggestuen og dagplejen.

Sprog og bevægelse hænger sammen

Maria Mogensen, Danmarks Evalueringsinstitut

Ny skandinavisk forskning viser en klar sammenhæng mellem små børns motoriske og sproglige færdigheder. En række forskere i det såkaldte Stavanger-projekt fra Universitetet i Stavanger (Moser, Reikerås og Tønnesen) har for nylig peget på, at børn i førskolealderen med gode fysiske færdigheder oftest også har et veludviklet sprog. Forskerne understreger, at børn med god motorik generelt har stærke kommunikative evner og især har en større sproglig bevidsthed og sprogforståelse.

Bevægelse og aktivering af børns sanser er altså vigtigt for, at børn kan lære og udvikle sig sprogligt. Børns sprog udvikles nemlig gennem deres motoriske udforskning af verden. Og forskningen viser, at kroppen følger med i sproget hele livet, siger Kjeld Fredens: "Scanninger af hjernen viser, at når man som voksen taler med andre, er de motoriske områder i hjernen aktiveret. Der er så tæt sammenhæng mellem krop og sprog, at man ikke kan adskille det".

Børn kommunikerer med kroppen

At der er en tydelig sammenhæng mellem børns bevægelse og læring blev også slået fast af forskere fra en lang række fagområder på en skandinavisk Konsensus-konference (2011) om netop fysisk aktivitet og læring. Forskerne erklærede, at fysisk aktivitet forbedrer kognitionen, og i forlængelse heraf styrker børns sproglige færdigheder. En af forskerne ved konferencen var Kjeld Fredens. Han er hjerneforsker ved Aalborg Universitet og argumenterer for, at børns bevægelse og sprog er uløseligt forbundne:

"80 procent af børns sproglige udvikling bygger på kroppen. Børn lærer simpelthen ved at sanse og bruge kroppen. Fx kender børn ordet 'æble', fordi de har haft et æble i hånden, lugtet til det og smagt på det. Og når vi ser på de erfaringer, som hjernen bygger op, så skal børnene aktivt gribe æblet med hænderne, før de begynder at sætte ord på oplevelsen," siger Kjeld Fredens.

Styrk børnenes bevægelse og sprog – forskernes 3 gode råd:

1. Styrk børnenes kropssprog

De voksne kan styrke børns sprog ved at opmuntre børnene til at udtrykke sig ved hjælp af kropssprog og gestik. De voksne kan fx selv bruge krop og gestik aktivt sammen med børnene – fx i sanglege – og dermed vise børnene, hvordan de kan udtrykke sig ved hjælp af kroppen.

2. Sæt ord og sang på

Sanglege med fagter er med til at styrke børns oplevelse af, at bevægelse og sprog kobles sammen. Vælg enkle sange med plads til at improvisere og byg løbende nye ord og bevægelser på, så sanglegen varieres. Vær åben over for børnenes måder at deltage i sangen på.

For at styrke børns sprog er det også vigtigt at sætte ord på det, barnet gør. Når barnet fx kravler eller løber af sted, kan den voksne udtrykke det med ord for at styrke koblingen mellem ord og handling.

3. Giv barnet succesoplevelser med at mestre kroppen

Fokuser på at give barnet små succesoplevelser med at mestre kroppen. Helt enkle aktiviteter, som fx at trille med en bold eller cykle med benene, kan være med til at styrke børns lyst til at bevæge sig, også selvom de endnu ikke kan kravle eller gå. Det vigtigste er, at barnet får lyst til at bevæge sig.

Kilde: Kjeld Fredens og Mia Herskind

Den voksnes rolle

Børn lærer, når de kan spejle sig i nogen, der kan mere end dem selv. Det kan være de andre børn og de voksne, som har en vigtig funktion som rollemodel for børnene. Vil vi have børnene til at hoppe og synge, må vi gå foran ved selv at hoppe og synge, og vise glæden ved at bevæge os og synge sammen. Den voksne er med andre ord en mesterlærer, der skal vise børnene vejen og inspirere dem til at udforske verden omkring dem med både krop, sanser og hoved.

De voksnes kroppe viser vejen

Rikke Wettendorff, Danmarks Evalueringsinstitut

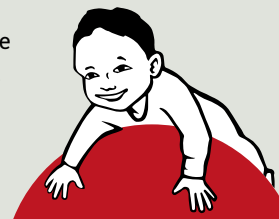
Når Ulla hopper hen til frokostbordet med tallerkenerne eller går baglæns hen til reolen for at tage nye puslespil frem, begynder børnene at hoppe med og forsøger sig selv med baglæns gang. Det skyldes, at Ulla med sin krop sender en vigtig besked til børnene om, at man kan bruge sin krop på mange måder, og at det er sjovt at bevæge sig. Når Ulla omvendt sidder stille eller ikke er med i tumlelegene, sender hendes krop også beskeder til børnene, men med et helt andet indhold. Som pædagogisk personale er man nemlig rollemodel for børnenes bevægelse. Det fortæller Hanne Værum Sørensen. Hun er førsteamanuensis ved Høgskolen i Bergen og forsker i børns muligheder for at bruge kroppen i dagtilbud.

"Vi har en opfattelse af, at børn gør, som vi voksne siger, men de gør, som vi gør. Derfor er det vigtigt, at man som pædagogisk personale sørger for både at gå foran, ved siden af og bagved børnene. Som rollemodel er man simpelthen nødt til også at gå foran og vise, at det er dejligt at bruge sin krop," siger Hanne Værum Sørensen.

Nøgleord for rollemodeller

"Bevægelsesglæde" er ifølge Hanne Værum Sørensen et nøgleord for ens virke som rollemodel. Det kan man vise ved at danse, fjolle, trille på små bakker på legepladsen, stå på et ben, slå kolbøtter og meget mere. Og man kan skabe engagement og begejstring hos børnene med sin stemme og sine bevægelser. Bevægelsesglæde er nemlig noget, der smitter.

"Egentlig må man ikke hoppe på bordene her, men hvis man laver huller under bordene får de jo en anden funktion. Og så må man vist alligevel godt hoppe på dem ..."

"Som voksen skal man gøre nogle af alle de ting, man gerne vil have børnene til at gøre. Man behøver ikke gøre det hele tiden og i timevis hver dag, men man skal inspirere børnene og vise, hvad man kan bruge sin krop til, og at det er sjovt," siger hun.

Det indebærer også, at man skal tænke over at afpasse og nuancere sine bevægelser og aktiviteter, så alle børn kan være med på egne præmisser og opleve glæden ved at bruge kroppen, også de forsigtige eller motorisk usikre børn. Det kan man fx gøre ved, at de kan holde en voksen i hånden eller være "hjælper" for en voksen i en bevægelsesleg, fortæller Hanne Værum Sørensen. Det vigtige er nemlig, at alle – både børn og voksne – får gode bevægelsesoplevelser sammen.

Et andet nøgleord er "bevægelsesparathed". Som rollemodel skal man nemlig ikke kun sikre sig, at børnene er klar til at bruge kroppen, man skal også selv være klar. Det betyder fx, at man må tænke over sin påklædning, så man kan bevæge sig frit, og det ikke gør så meget, hvis man får græs på knæene, når man er ude med børnene, fortæller Hanne Værum Sørensen.

Rum og regler - om børnenes muligheder for at bevæge sig

De fysiske rammer og de regler, vi som voksne opstiller for børnene både ude og inde, har stor betydning for børnenes muligheder for at udfolde sig kropsligt. Det er derfor vigtigt at reflektere over, hvordan både indretning og regler enten hæmmer eller fremmer børnenes lyst til og mulighed for bevægelse og udforskning af verden omkring dem. Små ændringer kan gøre store forskelle. En madras forvandler den lave vindueskarm til et udspringstårn og borde på hjul betyder, at stuen kan forvandles til et dansegulv på ingen tid.

Hov det må du ... gerne!

Rikke Wettendorff, Danmarks Evalueringsinstitut

Agnes på 1½ år har med møje og besvær fået skubbet en skammel henover gulvet til bordet i dukkekrogen. Hun kravler op på skamlen og får herfra møvet sig op på bordet. Hun rejser sig forsigtigt fra sin position på alle fire, og da hun er kommet helt op at stå, laver hun små glædeshop, mens hun klapper i hænderne. Stoltheden lyser ud af hende. Hun kom selv op på bordet! Det er sjovt og spændende at se verden heroppe fra. I det samme kommer Anja forbi. Hun løfter Agnes ned på gulvet. "Her må man altså ikke kravle op på bordet," siger hun.

Regler er pædagogisk praksis

Regler indrammer børns liv i dagpleje og vuggestue. De er skabt i den bedste mening af det pædagogiske personale for at skabe et trygt og rart miljø. Men regler er ikke bare regler. De er en del af den pædagogiske praksis, for de har betydning for, hvilke muligheder for udvikling børn tilbydes. Derfor skal det pædagogiske personale være bevidst om, hvad de regler, de formulerer, 'gør'. Det er budskabet fra forsker Hanne Værum Sørensen fra Høgskolen i Bergen. Hun forsker i børns muligheder for at bruge kroppen i dagtilbud. "Hver gang man siger 'nej' og 'stop', bremser man jo børns frie udvikling og deres trang til at udforske, hvad de kan klare. Derfor skal man vælge sine regler med omhu," siger Hanne Værum Sørensen.

"Emil trænger tit til fysiske udfordringer og han har fundet ud af, at han kan stille en bænk på tværs og hoppe ned bagved. Igen og igen. Men så kom der en dag en og sagde, at han ikke måtte. Så så han helt forkert ud. Vi må have nogle fælles regler og rammer."

Forslag til refleksionsspørgsmål:

- Hvad er de mest almindelige nej'er hos os?
- Hvad er det, børnene fortæller os med deres kroppe i de situationer, hvor vi siger nej?
- Hvad skal der til for, at vi kan sige ja?

Et godt råd om regler:

Diskuter pædagogikken bag jeres regler. Diskuter i personalegruppen hvad det er, I gerne vil fremme hos børnene, og hvordan jeres regler virker ind på det. Hvilke regler fremmer, og hvilke regler hæmmer jeres mål?

Se flere gode råd om regler på www.motoriogsprog.dk/omregler

At arbejde med sprog gennem bevægelse

De små børn tilegner sig sproget gennem kroppen. Før de kan tale, bruger de deres krop til at udtrykke deres følelser og behov, og efterhånden lærer de at sætte ord på det, deres krop fortæller dem. At understøtte og guide børnene i denne udvikling fra det kropslige til det talte sprog er en vigtig opgave for det pædagogiske personale. Ved at give børnene rige muligheder for at bruge kroppen og sætte ord på verden omkring dem i deres eget tempo, stimuleres deres sproglige udvikling helt naturligt.

Kommunikation - gestik, mimik, kropssprog og fælles opmærksomhed

Nanett Borre, motorisk konsulent

Vi kommunikerer ikke kun gennem det talte sprog, men i lige så høj grad gennem den måde vores krop udtrykker sig på, gennem mimik, gestik, berøring og fysisk nærhed. Kropslige udtryk forstærker og understreger det talte ord. Ofte kan de stå helt alene og fortælle mere i en enkelt gestus end 100 ord.

Gestik og mimik kommer først

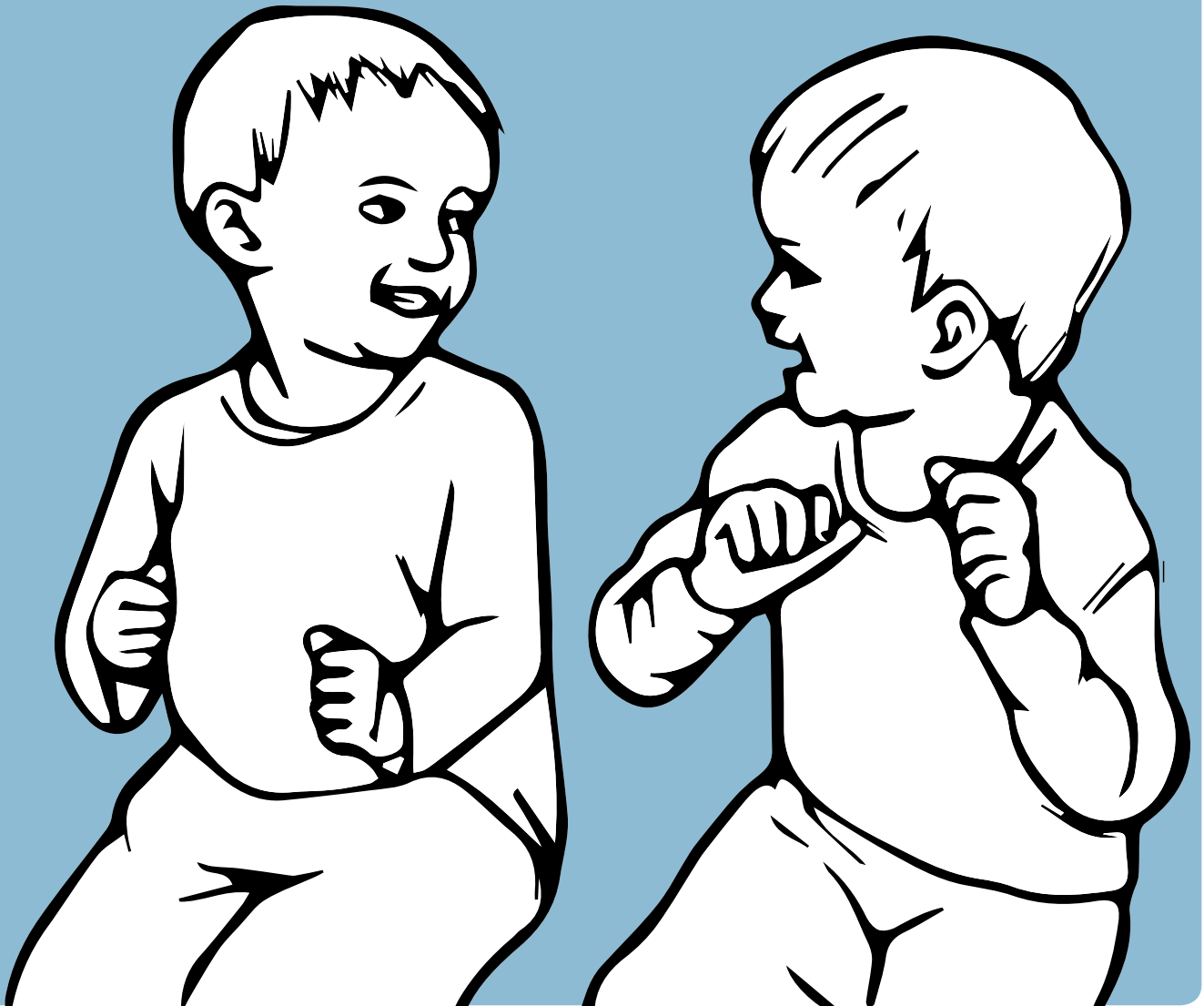
Gestikken, mimikken og evnen til at 'sige noget' med vores krop kommer til os, før det talte sprog besiddes. Den form for kommunikation ligger mellem det talte sprog og motorikken.

Willems & Hagoort har forsket i den nonverbale kommunikation og fundet ud af, at gestik og mimik har en betydningsfuld rolle som byggesten i børns sprogtiltagelse. Mari Vaage Wang har i sin ph.d.-afhandling forsket i sammenhængen mellem børns motoriske kompetencer og deres sprog. En af de specifikke mekanismer, der meget direkte er associeret til både motorik og sprog, er vores nonverbale kommunikation.

Mari Vaage Wang peger i sin afhandling blandt andet på, at en stor del af de børn, der har en forsinket sprogudvikling, ofte har et meget fattigt, unuanceret eller helt manglende kropssprog. Deres evne til at bruge gestik og mimik (fingre, hænder, arme, ansigt og kropspositioner) og derved deres mulighed for at gøre sig forståelige nonverbalt, eller understrege og betone det talte, er mangelfuld.

Mari Vaage Wangs forskning afdækker dog ikke, om det er den manglende evne til at bruge sin krop til at 'tale' med, der påvirker det verbale sprog, eller om det forsinkede verbale sprog er skyld i det manglende kropssprog. Men hun argumenterer for, at man allerede tidligt i børns liv sætter fokus på den kropsligt-sproglige kompetence. Dette gøres, ved at man som voksen er bevidst om sit eget kropssprog og ved at lege, opfordre og vise børn, at deres egne signaler bliver læst, samt ved at vise dem, hvordan de selv kan gøre brug af deres gestik, mimik og kropssprog til at tage aktivt del i interaktionen med andre.

Vi husker, erindrer og forstår bedre ord, når de er ledsaget af fagter, mimik og kropsbevægelser. Vi kan derfor, ved at være bevidst om vores kropssprog og bruge det aktivt sammen med børnene, gøre det nemmere for dem at tilegne sig det talte sprog.

Viden om børns motorik og sanser

Motorikken og sanserne hænger uløseligt sammen. Man kan sige, at vores sanser er det 'rat' vi bruger, når vi skal styre vores krop og manøvrere i verden omkring os. Sanserne er det nederste lag i det lille barns udvikling, og veludviklede sanser er en forudsætning for udviklingen af en god grundmotorik. Grundmotorikken er igen forudsætningen for, at det lille barn kan udvikle sproget og deltage i de grundlege, som giver os evnen til at lære og interagere med andre mennesker. Stimulering af sanserne gennem leg, oplevelser og udforskning af verden er derfor en vigtig opgave for det pædagogiske personale.

Sansernes betydning

Nanett Borre, motorisk konsulent

Udviklingen af motorik og sanser er nøje forbundet. Hver eneste motoriske handling afføder en sansemæssig oplevelse og omvendt. Den sansemotoriske udvikling foregår i et fint samspil mellem krop, bevægelse og sanser. Særligt de primære sanser: labyrintsansen, taktilsansen og muskel-ledsansen er fuldstændig afgørende for, at denne udvikling kan foregå.

Taktilsansen

Taktilsansen er placeret som sansereceptorer overalt i huden og i vores slimhinder. Her er de med til at registrere sanseindtryk, som fx varme, kulde, overflader og teksturer, smerte og velbehag. I samværet med andre mennesker er taktilsansen af stor betydning. Den hjælper os helt konkret med at skelne mellem, hvor vi selv går til og hvor den anden begynder. Taktilsansen spiller en stor rolle i vores kropsforståelse og kropsbevidsthed, og dermed for vores omgang og kontakt med andre mennesker.

Labyrintsansen

Labyrintsansen registrerer hovedets bevægelser i forhold til tyngdekraften, og hjælper os dermed med at orientere os i rum-retningsbegreberne: Op, ned, højre, venstre, over, under, dreje rundt. Den giver os information om, hvor vi befinder os i rummet og i forhold til omgivelserne. Den lader os også vide, om vi er i bevægelse, hjælper os med at opfatte farten og graden af acceleration, eller til at vide, når vi er i ro. Labyrintsansen fortæller os også i hvilken retning, vi bevæger os.

Muskel-ledsansen

Muskel-ledsansen sidder i alle muskler, sener, led og ledkapsler, og har til opgave at fortælle os, hvordan vores krop bevæger og positionerer sig. Muskel-ledsansen arbejder hver gang vi bevæger os, og den er på arbejde næsten døgnet rundt. Den sørger for, at vi bruger præcis den mængde muskelkraft, der skal til, for at vi udfører en given bevægelse på en hensigtsmæssig måde. Hvor de andre sanser hovedsageligt får impulser udefra i form af udefrakommende stimuli, får muskel-ledsansen først og fremmest informationer om det, der sker inde i vores krop.

Væk børnene eller skab ro med labyrintsansen

Stimulation af labyrintsansen påvirker desuden barnets arousal. Arousal betegner vores vågenhedsniveau og dermed vores parathed til at modtage sanseindtryk og reagere på dem. Kraftig stimulation af labyrintsansen gennem fx hurtig snurren og drejning rundt, karruselture og tumlen bevirker, at barnets arousal øges. Langsom, rolig og rytmisk stimulation af labyrintsansen som fx en stille gyngetur i en hængekøje, at blive trillet roligt i en barnevogn eller at blive vugget på armen af en nærværende voksen, sænker arousal, dæmper barnets aktivitetsniveau og får det til at slappe af. Denne viden kan bruges til enten at 'vække' børn, der er uoplagte eller trætte eller til at skabe ro og afslapning hos et barn, som trænger til at slappe af.

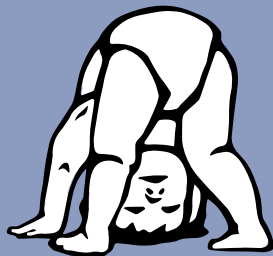
Den motoriske udvikling

Nanett Borre, motorisk konsulent

Førhen forstod man børns udvikling sådan, at alle udviklede sig efter et fast skema, der altid fulgte samme rækkefølge og samme tidsplan. Sådan ser vi det ikke i dag. I dag ved vi, at den sansemotoriske udvikling er påvirkelig og afhængig af flere både udefra og indefra kommende faktorer. De udefra kommende faktorer, der har betydning er: det fysiske miljø, det sociale miljø og samspil med andre mennesker, de fysiske rammer og miljøer, hvor barnets færdes til dagligt, samt den måde de primære omsorgspersoner omkring barnet forvalter disse rammer. De indefra kommende faktorer er barnets krop, engagement, deltagelse og lyst til at bruge kroppen. Forenklet sagt, så lærer børn kun de motoriske færdigheder og bevægelseskæder, som de får mulighed for at øve sig i.

At kunne mestre sin egen krop og indgå i det daglige fællesskab, rutiner og aktiviteter har stor betydning for barnets forståelse af sin egen position i livet. Mestring dækker over en hel masse forskellige kompetencer og evnen, der er forskellige alt efter hvilken alder, motorisk og kognitivt udviklingsniveau man har. At kunne klare flere dagligdags aktiviteter som fx af- og påklædning giver barnet mulighed for mere selvstændigt at navigere gennem dagen, føle sig værdsat og anerkendt og en følelse af at være en del af 'flokken', der bidrager til fællesskabet. At kunne hjælpe sig selv giver barnet en værdifuld oplevelse af mestring.

"Vi har lært, at det er vigtigt, at arbejde med rammerne for, at børnene kan søge så mange motoriske udfordringer som muligt. Det må ikke hænge på den ene, der er eksperten eller den, der føler særligt for det her. Så er det for sårbart, når vi ikke har så mange voksne at trække på."

Igangsatte aktiviteter

- Mosle-, slås- og tumlelege med en tydelig ramme, struktur og letforståelige spilleregler for, hvordan man passer på hinanden.
- Alle former for vægtbærende aktiviteter, hvor børnenes krop fungerer som vægtstang: løbe, hoppe, hinke, klatre og gå.
- Sæt skøn musik på og dans til I sejner.
- Tøm sandkassen for sand. Eller grav ned til kineserne.
- Fange-, løbe- og cykellege, der får pulsen op.
- Motorikbaner, hvor man bruger kroppen alsidigt.
- Trække og skubbe, fx tovtrækning, flytning af store skumpuder, trillebørskørsel, trække med en trækvogn.

Indretning og materialer

- Brændekævlere er billigt og alsidigt legetøj for børn. De kan bæres eller flyttes på den 3-hjulede cykel, afgrænse et territorium, stables igen og igen, samles i en bunke eller lægges sirligt i lag.
- Store skumpuder der kan flyttes, skubbes og mosles rundt med.
- Et sted, hvor der må bruges store armbevægelser, tumles, mosles og larmes.
- Tomme halvliters plastflasker fyldes med vand, frugtfarve og atamon og proppen limes godt på med en limpistol. Flaskerne kan bruges som bowlingkegler, flyttes og trilles med, løftes op og skydes til måls efter.
- Steder, hvor man har mulighed for at grave tunneler, store huller eller anlægge en mudderpøl.
- Plads til at bruge kræfter på en løbecykel, en 3-hjulet cykel eller en scooter.

På www.motorikogsprog.dk kan du læse mere om de forskellige sanser og om, hvordan du kan stimulere dem.

Fremfærd

Fremfærd er et samarbejde mellem parterne på det kommunale arbejdsmarked om udviklingen af den kommunale velfærd. Formålet er, at fremme udviklingen af de kommunale kerneopgaver og en mere effektiv opgaveløsning. Gennem en række udviklingsprojekter på de kommunale velfærdsområder indsamler Fremfærd gode eksempler og formidler ny viden. Projekterne har borgeren i fokus, sammen med faglighed, trivsel og effektivitet. I projekt Motorik og Sprog under Fremfærd Børn samarbejder KL, BUPL og FOA. Fremfærd blev etableret som en del af overenskomst 2013, og blev videreført med overenskomst 2015.

Du kan læse mere om Fremfærd og Fremfærd Børn på www.fremfaerd.dk

Redaktion

Christina Elling Skarving
BUPL
ces@bupl.dk
Tlf. 35 46 51 54

Birgit Stechmann
FOA
bist001@foa.dk
Tlf. 46 97 25 06

Sofie Plenge
KL
sopl@kl.dk
Tlf. 33 70 34 57

FOA

KL

Fremfærd
Børn